

Резюме

Катеринюк Л. О. Кримінологічний профайлінг в діяльності Федерального бюро розслідувань: ефективний метод розслідування преступлений или научная фикция?

В статті проведено аналіз існуючих наукових підходів до визначення терміна кримінологічного профайлінга і запропоновано синтезоване його визначення. Здійснено дослідження шляху становлення кримінологічного профайлінга в діяльності ФБР, названі органи, які здійснюють кримінологічне профілювання в США і визначено ефективність їх діяльності. Представлено техніки кримінологічного профайлінга, наведено приклади їх використання на практиці для визначення особистості злочинця, його мотивації і можливих моделей поведінки. Розглянуто актуальні проблеми кримінологічного профілювання і наведено можливі способи їх вирішення.

Ключові слова: кримінологічний профайлінг, кримінологічний профіль, поведінковий аналіз, запобігання злочинам, розкриття злочинів, профілювання злочинця, портретування злочинця, аналіз місця злочину.

Summary

Kateryniuk L. Criminological profiling in FBI's investigation activities: effective investigative technique or scientific myth?

The author analyzes existing scientific approaches to the definition of the term «criminological profiling» and proffers a synthesized definition. The article contains the research of the development of criminological profiling in FBI's activities and outlines the bodies that conduct criminological profiling in the US. The techniques of criminological profiling and examples of their use in determining the identity, motivation and possible behavioral model of the criminal are also presented. The current problems of criminological profiling are highlighted and possible solutions are suggested as well.

Key words: criminological profiling, criminological profile, behavioral analysis, crime prevention, detection of crime, criminal personality profiling, offender portrayal, crime scene analysis.

УДК 342.53:328.12

І. Р. РОМАНЮК

Ірина Романівна Романюк, студентка IV курсу юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФРАКЦІЙНІ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ ТА ПРАГМАТИЧНИЙ ПОЗИТИВІЗМ

Депутатські фракції відіграють надзвичайно важливу роль у структуруванні парламенту і впливають на ефективність діяльності законодавчого органу влади нашої держави. Основне завдання парламентської фракції полягає у формуванні спільної думки в парламенті. Депутатська фракція не є абстрактним об'єднанням, а її склад і чисельність є фактором реального впливу фракції на процеси утворення коаліції депутатських фракцій, виборів Голови Верховної Ради України та його заступників, створення комітетів та тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України. Таким чином, наявність депутатських фракцій, їх склад, а відповідно, й питання входження, відмови від входження та вихід народного депутата з депутатської фракції є надзвичайно важливими для повноцінної діяльності парламенту.

Існування парламентських фракцій пов'язане з тим, що політична фрагментація, яка властива будь-яким країнам, за допомогою демократичних виборів переноситься у стіни парламенту. Після отримання мандата депутата парламенту природним бажанням більшості народних обранців є прагнення об'єднати свої зусилля з однодумцями для досягнення спільної мети. Спроби організуватись, як правило, зумовлюють формування різноманітних депутатських об'єднань. Усі вони своєю діяльністю покликані забезпечувати функціонування представницького органу та реалізацію його завдань. Ключове місце у структурах парламентів країн з демократичним політичним режимом належить власне депутатським фракціям¹.

Сам термін «фракція» походить від латинського слова «fractio» і означає розламування, подрібнення. Політична енциклопедія визначає фракцію як групу депутатів парламенту, об'єднаних на основі своєї партійної належності. У цій же енциклопедії зазначається, що парламентська фракція формується з членів однієї політичної партії або тих партій, що на парламентських виборах входили до одного виборчого блоку; до неї можуть входити також безпартійні парламентарії².

Формальний підхід до дефініції терміна «депутатська фракція» наголошує, що вона є основною організаційною формою парламентської діяльності політичних партій.

На даний час в українському законодавстві не міститься чіткого визначення поняття «депутатська фракція». Частково дане поняття знаходить своє визначення в Рішенні Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 р. № 16-рп/2008 в контексті офіційного тлумачення положень Конституції України щодо коаліції депутатських фракцій. Так, у даному Рішенні зазначається, що депутатська фракція – це група народних де-

путатів України, обраних за виборчим списком відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій). Саме депутатські фракції є суб'єктами формування коаліції депутатських фракцій³.

У найбільш загальному визначенні депутатська фракція – це об'єднання парламентарів, в основі якого лежить спільний партійний інтерес.

У правовому полі країни поняття фракції вперше з'явилося у травні 1994 р., коли постановою Верховної Ради України було затверджено Положення про депутатські групи (фракції) у Верховній Раді України⁴. Відповідно до цього Положення депутатськими фракціями називалися депутатські групи, сформовані на основі партійної належності депутатів. До складу депутатської фракції могли також входити й позапартійні депутати, які підтримували програмні документи відповідної партії. Об'єднуватися у депутатські групи (фракції) народні депутати України могли добровільно за умови, що до складу кожної депутатської групи (фракції) входило не менш як 25 депутатів⁵.

На сьогоднішній день Положення про депутатські групи (фракції) у Верховній Раді України, затверджене постановою Верховної Ради України від 13 травня 1994 р. № 11/94-ВР, втратило чинність, а питання щодо формування та діяльності депутатських фракцій тією чи іншою мірою регулюється Конституцією України, Законом України «Про Регламент Верховної Ради України», Законом України «Про статус народного депутата України».

Так, у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» ціла глава 11 присвячена регулюванню відносин з приводу формування депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України. Відповідно до положень, закріплених у даній главі, депутатські фракції формуються на першій сесії Верховної Ради нового скликання до розгляду питань про обрання Голови Верховної Ради України, створення органів Верховної Ради. Якщо цього не відбулося, головуючий на пленарному засіданні оголошує перерву для їх формування. Перед наступним пленарним засіданням Апарат Верховної Ради надає народним депутатам інформаційні матеріали, які були подані до Апарату Верховної Ради за день до початку зазначеного пленарного засідання, про сформовані відповідно до вимог Регламенту Верховної Ради України депутатські фракції.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України» від 6 листопада 2012 р. в Регламенті Верховної Ради України скасовано обмеження щодо мінімальної кількості народних депутатів, необхідних для формування депутатської фракції. До внесення таких змін мінімальна кількість народних депутатів для формування депутатської фракції повинна була становити не менше ніж 15 чоловік.

Також у главі 11 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» зазначається, що політична партія має право формувати у Верховній Раді лише одну депутатську фракцію. Народний депутат може входити до складу лише однієї депутатської фракції (депутатської групи). Голова Верховної Ради України, Перший заступник та заступник Голови Верховної Ради України входять до складу депутатської фракції (депутатської групи) не можуть.

Відповідно до ст. 58 Закону України «Про регламент Верховної Ради України» депутатські фракції формуються із числа народних депутатів, обраних за виборчими списками політичних партій та народних депутатів, які були висунуті політичною партією в одномандатних округах. При формуванні депутатської фракції до її складу також за умови додержання засад діяльності такої фракції можуть увійти народні депутати, обрані в одномандатних округах, які реєструвалися кандидатами у народні депутати шляхом самовисування, або народні депутати, які були висунуті політичною партією, що за результатами виборів не взяла участь у розподілі депутатських мандатів. Якщо народний депутат не увійшов до складу депутатської фракції, був виключений або вийшов зі складу депутатської фракції, то він отримує статус позафракційного⁶.

Беручи до уваги вищезазначений спосіб формування депутатських фракцій, а саме його партійну основу, постає питання, наскільки вільним для депутатів є вихід із парламентської фракції та чи можливе невходження до депутатської фракції взагалі.

Аналіз чинного законодавства вказує на відсутність єдиних положень з цього питання. Так, ст. 81 Конституції України вказує, що невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України зі складу такої фракції є підставою для дострокового припинення повноважень народного депутата України⁷.

Тут необхідно зазначити, що в законодавстві України існує колізія між нормами Конституції України, в яких згадуються виборчі блоки політичних партій, та виборчими законами, які не передбачають можливості створення виборчих блоків політичних партій. Виборчі блоки політичних партій реально не є суб'єктами виборчого процесу на даний момент, однак виключення поняття виборчого блоку політичних партій із законодавства взагалі приведе до порушення багатьох принципів виборчого процесу. Так, у Спільному висновку Венеціанської комісії та ОБСЄ/Бюро з демократичних інститутів та прав людини щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України» від 17 жовтня 2011 р. № 635/2011 зазначається, що скасування можливості політичних партій створювати виборчі блоки політичних партій є негативним явищем. Якщо не існує законних підстав для заборони формування блоків, політичні партії повинні мати право обирати, чи хочуть вони об'єднатися з іншими партіями у коаліцію, або брати участь у виборах самостійно. Таке обмеження зачіпає право партій на свободу об'єднань. Такі зміни не сприяють доступу багатьох політичних партій до парламенту⁸. У зв'язку з цим поняття виборчого блоку політичних партій не було виключено з Конституції України.

Повертаємося до згаданої вище ст. 81 Конституції України, у якій зазначається, що у разі невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції його повноваження припиняються достроково на підставі закону за рішенням вищого керівного органу відповідної політичної партії (виборчого блоку політичних партій) з дня прийняття такого рішення⁹.

Однак закон, до якого нас відсилає дана норма Конституції, не передбачає процедури дострокового припинення повноважень депутата у зв'язку з вищезазначеною підставою.

Так, Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» встановлює лише загальний порядок розгляду питання про дострокове припинення повноважень народного депутата, не зважаючи на особливості процедури дострокового припинення повноважень народного депутата з підстав невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції¹⁰.

Водночас у ст. 4 Закону України «Про статус народного депутата», котра містить перелік підстав для дострокового припинення повноважень народного депутата України, така підстава, як невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції, взагалі відсутня. Порядок дострокового припинення повноважень народного депутата України регламентує ст. 5 вищезазначеного закону. Однак з відсутністю підстави для невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції, відповідно відсутній і регламентований даним законом порядок дострокового припинення повноважень депутата з цієї підстави¹¹.

Зважаючи на такі розбіжності в законодавстві, постає питання, чи взагалі необхідна така підстава для дострокового припинення повноважень народного депутата України, як невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції, чи не порушуються такою підставою права депутата та який вплив вона здійснює на функціонування парламенту.

Венеціанська комісія у своєму Висновку № 339 від 13 червня 2005 р. вирішила, що депутат має бути вільний залишити або не приєднуватись до парламентської фракції партії (блоку), за списком якої він був обраний, і настійливо рекомендувала вилучити з тексту Конституції України вищезазначену підставу для дострокового припинення повноважень народного депутата. Прив'язка мандата народного депутата до членства в парламентській фракції є несумісною з іншими конституційними положеннями, враховуючи те, що члени парламенту повинні представляти народ, а не свої партії¹².

Конституційний Суд України висловив дещо іншу позицію з даного питання у Рішенні у справі про перебування народного депутата України у депутатській фракції від 25 вересня 2008 р. № 12-рп/2008, наголосивши на визначальній ролі депутатських фракцій в процесі структурування та внутрішньої організації діяльності Верховної Ради України, як єдиного органу законодавчої влади в державі. Об'єднання депутатів у фракції має на меті консолідацію зусиль для досягнення цілей та завдань, визначених виборчими програмами політичних партій (виборчих блоків політичних партій), та об'єктивно приводить до необхідності дотримання депутатами вимог фракційної дисципліни. Належність народного депутата України до фракції є конституційним обов'язком, а не правом народного депутата¹³.

Таким чином, обов'язковість входження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) та перебування у такій фракції сприяють фракційній єдності, дотриманню народними депутатами фракційної дисципліни, що в свою чергу впливає на ефективне прийняття парламентом рішень, спрямованих на досягнення цілей і завдань, визначених виборчими програмами політичних партій.

Поняття фракційної єдності за своїм змістом повинно охоплювати не тільки безпосередні голосування депутата, а й його поведінку в цілому. Крім цього, найголовніший критерій єдності – це власне членство у фракції. Припинення членства саме собою означає неможливість подальшого забезпечення фракційної єдності.

Найбільш серйозним фактором впливу на фракційну єдність є «міграція» депутатів, переходи з однієї парламентської фракції до іншої. З одного боку, такі дії підривають не тільки фракційну єдність, а й авторитет парламенту як представницького органу в цілому. З другого ж – це необхідний елемент вільного представницького мандата. Але якщо припускати, що переходи зумовлені особистими цілями депутата, то це має явно негативний аспект. Проте можливою є й інша ситуація, коли депутат об'єктивно залишається в меншості у фракції, яка через певні політичні потреби «коригує» свою позицію та поведінку. Саме на такий момент розраховане так зване «коаліційне право» депутата змінити фракційну приналежність чи стати незалежним позафракційним депутатом.

У переважній більшості демократичних парламентів «коаліційне право» гарантується як невід'ємна складова вільного представницького мандата. Щоправда, форми його вияву та обмеження можуть бути най-

різноманітнішими, оскільки в цілому це негативне явище, яке зумовлює роздробленість парламенту¹⁴. Але в усталених демократіях випадки переходу депутата з однієї фракції до іншої є досить непоширеними, бо тягнуть за собою серйозні політичні наслідки (втрата представницького мандата, місця у комітеті, тавро «зрадника»). У політичній практиці таких країн питання запобігання міжфракційним переходам вирішується головним чином за рахунок неписаних політичних традицій, відповідальності політиків та впливу громадської думки.

В Україні питання про підвищення партійної та фракційної дисципліни постало у зв'язку з частими міжфракційними міграціями депутатів у Верховній Раді України попередніх скликань, що призводило до зменшення чисельності депутатських фракцій, які подолали виборчий бар'єр, та ставило під загрозу саме їх існування (коли кількість депутатів у їх складі ставала нижчою за мінімальну), відсутність зобов'язань депутата (т. зв. партійної лояльності) перед «рідною» фракцією (особливо болісно сприймається тими партійними фракціями, члени яких стали депутатами за їх списками, але пізніше залишили партію, що зробила їх парламентарями). Усе вищезазначене призводило до відсутності деформативної політичної структури українського парламенту та мало своїми наслідками: «політичну корупцію» народних депутатів, викривлення політичного волевиявлення населення, зростання впливу фінансово-політичних груп на внутрішньопарламентські процеси¹⁵. Тому внесення до Конституції України такої підстави дострокового припинення повноважень народного депутата України, як невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції було більше продиктовано політичними реаліями, ніж прагненням обмежити права народного депутата.

Якщо говорити про імперативний мандат, то головна ідея такого мандата та всіх його варіацій полягає у забезпеченні політичної структуризації, передбачуваності та стабільності парламентської діяльності. Однак противники імперативного мандата вважають таку мету політичною, і тому стверджують, що більш доречним було б використання політичного інструментарію для врегулювання відносин, пов'язаних із фракційною єдністю та фракційною дисципліною. Йдеться про найрізноманітніші форми впливу на особу як члена партії, але не як члена парламенту. Можливим є виключення з партії чи притягнення до внутрішньопартійних заходів відповідальності¹⁶.

Як бачимо, питання невходження парламентаря, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу парламентаря із складу такої фракції є дискусійним і досі не знайшло однозначного вирішення. Однак наявні розбіжності в законодавстві України можуть спричинити неоднозначне розуміння щодо можливості невходження народного депутата України, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), до складу депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій) або виходу народного депутата України із складу такої фракції.

Конституція України закріплює обов'язок депутата, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), бути членом депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій). Порушення такого обов'язку є підставою дострокового припинення повноважень народного депутата. А оскільки Конституція України є Основним Законом держави, і норми інших нормативно-правових актів повинні відповідати їй, то вважаємо за необхідне закріпити вищенаведену підставу дострокового припинення повноважень народного депутата України і в спеціальному законі, а саме в Законі України «Про статус народного депутата», а також закріпити порядок розгляду питання про дострокове припинення повноважень народного депутата із визначеної підстави у Законі України «Про статус народного депутата» та Законі України «Про регламент Верховної Ради України».

Таке закріплення сприятиме однозначному розумінню всіма громадянами обов'язку депутата, обраного від політичної партії (виборчого блоку політичних партій), бути членом депутатської фракції цієї політичної партії (виборчого блоку політичних партій). Переконані також, що відповідне закріплення сприятиме фракційній єдності, формуванню спільної думки в парламенті, збільшенню ефективності діяльності законодавчого органу нашої держави та його стабільності.

¹ Токар О. В. Процедурні та правові аспекти формування депутатських об'єднань Верховної Ради України / О. В. Токар. – К.: НІСД, 2012. – 37 с. – С. 5–6.

² Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 808 с. – С. 751.

³ Рішення Конституційного Суду України від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-08>

⁴ Гнатенко Н. Депутатська фракція у Верховній Раді України: елемент політичної структуризації парламенту чи інструмент лобізму? / Н. Гнатенко // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України: науковий журнал / Національна академія державного управління при Президенті України. – К., 2009. – № 2. – С. 235–242. – С. 237.

⁵ Постанова Верховної Ради України про депутатські групи (фракції) у Верховній Раді України від 13 травня 1994 р. № 11/94-ВР: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/11/94-%D0%B2%D1%80/para03#03>

⁶ Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI в редакції від 3 серпня 2017 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/para465#n465>

⁷ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁸ Спільний висновок Венеціанської комісії та ОБСЄ/Бюро з демократичних інститутів та прав людини щодо законопроекту «Про вибори народних депутатів України» від 17 жовтня 2011 р. № 635/2011 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/odhr/elections/84449?download=true>

⁹ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

¹⁰ Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI в редакції від 3 серпня 2017 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/paran465#n465>

¹¹ Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII в редакції від 1 січня 2017 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

¹² Висновок Венеціанської Комісії від 13 червня 2005 р. № 339 / 2005 щодо Закону про внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/venez_konst.html

¹³ Рішення Конституційного Суду України від 25 вересня 2008 р. № 12-рп/2008 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-08>

¹⁴ Венгер В. Поняття та політико-правова природа фракційної дисципліни в парламенті / В. Венгер // Вибори та демократія. – 2011. – С. 42–47. – С. 44–45.

¹⁵ Токар О. В. Процедурні та правові аспекти формування депутатських об'єднань Верховної Ради України / О. В. Токар. – К. : НІСД, 2012. – 37 с. – С. 15.

¹⁶ Венгер В. Вказана праця. – С. 45.

Резюме

Романюк І. Р. Фракційні міграції в Україні: теорія та прагматичний позитивізм.

Стаття присвячена аналізу теоретичних та законодавчих положень, що стосуються фракційних міграцій. З цією метою в статті розкривається поняття фракції, її складу та процесу формування, розглядаються поняття фракційної єдності, вільного та імперативного мандату, підстава дострокового припинення повноважень парламентаря, пов'язаного з членством в депутатській фракції. Пропонується внесення змін до законодавства з метою уникнення колізії правового регулювання, формування єдиного підходу до правозастосування, а також збільшення ефективності діяльності законодавчого органу нашої держави.

Ключові слова: фракція, фракційна єдність, фракційні міграції.

Резюме

Романюк І. Р. Фракционные миграции в Украине: теория и прагматический позитивизм.

Статья посвящена анализу теоретических и законодательных положений, касающихся фракционных миграций. С этой целью в статье раскрываются понятие фракции, ее состав и процесс формирования, рассматривается понятие фракционного единства, свободного и императивного мандата, основание досрочного прекращения полномочий парламентария, связанного с членством в депутатской фракции. Предлагается внесение изменений в законодательство с целью избежания коллизии правового регулирования, формирования единого подхода к правоприменению, а также увеличение эффективности деятельности законодательного органа нашего государства.

Ключевые слова: фракция, фракционная единство, фракционные миграции.

Summary

Romaniuk I. Factional Migrations in Ukraine: Theory and Pragmatic Positivism.

The article is devoted to the analysis of the theoretical and legal provisions concerning factional migrations. The article reveals the concept of a faction, its composition and the process of its formation, the concept of factional unity, free mandate and imperative mandate, the cases of early termination of the authority of the People's Deputy of Ukraine. It is proposed to amend the legislation in order to avoid a conflict within legal regulation, to form a unified approach to law enforcement, as well as to increase the effectiveness of the legislative body of our state.

Key words: faction, factional unity, factional migration.